

STANISŁAW BEDNAREK

CELE WYCHOWAWCZE NAUCZANIA FIZYKI W PRL I ICH EWOLUCJA

WSTĘP

Proces nauczania jest w nierozłączny sposób związany z procesem wychowania. Prawidłowość ta zachodzi dzięki istnieniu momentów, w których występują wychowawcze oddziaływania na uczniów ze strony nauczyciela oraz treści, metod, środków i warunków nauczania. Oddziaływania te mogą mieć charakter zaplanowany i systematyczny lub przypadkowy i okazjonalny. Jeżeli w odpowiedni sposób zostaną dobrane treści nauczania i stworzone odpowiednie warunki realizacji procesu dydaktycznego, to możliwe jest skuteczne oddziaływanie wychowawcze. Celem tego oddziaływania może być wszechstronny rozwój osobowości ucznia albo tylko kształtowanie cech charakteru pożądaných w warunkach danego systemu społeczno-politycznego.

Obecnie intensywnie szuka się w Polsce dróg wyjścia z rozległego kryzysu, który bardzo mocno dotknął również oświatę. Podejmuje się także próby sformułowania nowych celów i metod działalności wychowawczej szkół. W tej sytuacji pożyteczne jest pokazanie, choćby w zarysie, całokształtu dotychczasowych działań w tym zakresie, podejmowanych po drugiej wojnie światowej. Pozwoli to lepiej zrozumieć przyczyny aktualnych trudności i uniknąć powtarzania tych samych błędów w przyszłości. Opracowanie tego tematu jest uzasadnione również tym, że wśród dotychczasowych publikacji brak całościowego i obiektywnego ujęcia. Istniejące prace dotyczą doraźnych problemów związanych z realizacją celów wychowawczych. Powstawały one często w okresie zmian społeczno-politycznych i ujmowały temat w sposób subiektywny i mało krytyczny. Oprócz tego prace późniejsze często wstydliwie przemilczają błędy okresów wcześniejszych. Dlatego podjęto badania mające wykazać, jakie cele wychowawcze były realizo-

wane, jakie dominowały lub były preferowane i jakim ulegały zmianom. Wyniki badań będą przedstawione na przykładzie nauczania fizyki, ale do podobnych wniosków można dojść, analizując inne przedmioty przyrodnicze, np. biologię, chemię, astronomię czy geografę, a nawet niektóre przedmioty humanistyczne.

CELE WYCHOWAWCZE NAUCZANIA FIZYKI I ICH EWOLUCJA

W pierwszych latach po zakończeniu drugiej wojny światowej istniała pilna potrzeba odbudowy kraju ze zniszczeń wojennych. Prowadzony był też proces utrwalania zmian związanych z wprowadzeniem nowego ustroju społeczno-politycznego. Spowodowało to bardzo silne podporządkowanie działalności szkolnictwa realizacji tych celów. Sytuacja ta często miała charakter sztuczny i propagandowy. Przykładem tego może być zalecenie, aby nauczyciel, realizując na lekcjach fizyki temat dotyczący mierzenia powierzchni, wspominał o reformie rolnej i uspołecznieniu rolnictwa¹. Podczas omawiania pływania ciał zalecane było mówienie o konieczności rozwoju marynarki handlowej i wojennej, o imporcie i eksporcie morskim. Nauka o ciepłe miała być okazją do przedstawienia obecnie posiadanych przez Polskę złóż węglowych, wielkiego znaczenia Ziemi Odzyskanych, wzrastającego wydobycia węgla, a nawet współzawodnictwa pracy górników. Nauka o elektryczności stwarzała z kolei okazję do porównywania ilości energii elektrycznej wyprodukowanej przed wojną i po wojnie oraz ukazywania postępów w elektryfikacji wsi. Tematy poświęcone maszynom prostym, takim jak blok i dźwignia, zalecano rozszerzać o omawianie znaczenia pracy robotnika dla rozwoju gospodarki Polski Ludowej. Przykładów podobnych powiązań można podać więcej.

Drugi nurt oddziaływań wychowawczych polegał na przypominaniu i podkreślaniu znaczenia różnorodnej współpracy i pomocy okazywanej Polsce przez Związek Radziecki oraz ukazywaniu osiągnięć tego kraju. Dla przykładu wystarczy podać zalecenie, aby podczas omawiania energii jądrowej nauczyciel wspominał o próbach wykorzystania tej energii do celów pokojowych w Związku Radzieckim i działalności pokojowej tego kraju na arenie międzynarodowej. Realizując temat "Prądnice" nauczyciel powinien powiedzieć o posiadających największe moce prądnicach i elektrowniach zbudowanych w Związku Radzieckim oraz o pomocy okazywanej Polsce przez Związek Radziecki w zakresie rozwoju energetyki.

O innych celach wychowawczych, które w naturalny sposób mogą być realizowane podczas nauczania fizyki, takich jak wyrabianie inicjatywy, samodzielności,

¹ M. J e ż e w s k i, C z. F o t y m a. *Nauczanie fizyki w szkole podstawowej*. Warszawa 1949 s. 95.

cierpliwości, wytrwałości w pracy, sumienności, dokładności i porządku programy nauczania i podręczniki metodyczne z tego okresu jedynie wspominają. Trudno znaleźć bardziej konkretne i szczegółowe zalecenia dotyczące realizacji tych celów. Pewnym wyjątkiem jest zalecenie ukazywania takich cech charakteru, jak: pracowitość, wytrwałość, poświęcenie dla nauki lub obronności kraju na przykładzie życiorysów wybitnych uczonych, z zaakcentowaniem nazwisk uczonych rosyjskich i radzieckich.

Pod koniec lat czterdziestych wśród celów wychowawczych nauczania fizyki i wielu innych przedmiotów pojawiło się "kształtowanie naukowego światopoglądu".

W pierwszej połowie lat pięćdziesiątych zalecano realizowanie celów z wcześniejszego okresu. Kładziono nacisk na realizację niektórych aspektów kształcenia, formułując je w szerszym zakresie. Na przykład, omawiając energię jądrową nauczyciel powinien powiedzieć nie tylko o jej pokojowym wykorzystaniu w Związku Radzieckim, ale również o potrzebie przygotowań do obrony oraz walki ideologicznej ze Stanami Zjednoczonymi i krajami kapitalistycznymi Europy Zachodniej, które uważane były za państwa imperialistyczne, dążące do wykorzystania energii jądrowej w celach militarnych. Zalecane było nie tylko ukazywanie dorobku Polski Ludowej i Związku Radzieckiego, ale również podkreślanie przewagi tych osiągnięć nad dokonaniem państw kapitalistycznych.

Na czołowe miejsce wśród celów wychowawczych wysunęło się kształtowanie naukowego światopoglądu. Przez światopogląd naukowy rozumiana była skrajnie materialistyczna odmiana tego światopoglądu, oparta na założeniu, że wszystko jest materią, a nauka jest w stanie coraz dokładniej wszystko wyjaśniać. Pierwsze z tych założeń prowadziło do wniosku, że Boga nie ma. Wszelkie próby wyrażania odmiennego poglądu uważano za przejaw działania sił wrogich rozwojowi socjalistycznego państwa, a w najlepszym przypadku – objaw ciemnoty i zacofania.

Dowodów na to można znaleźć wiele. Wystarczy zacytować fragment zaleceń dotyczących realizacji programów nauczania fizyki z tego okresu: "Realizując program fizyki nauczyciel dąży do osiągnięcia następujących wychowawczych i poznawczych celów nauczania: kształtowania naukowego, materialistycznego światopoglądu, zaznajomienia z podstawowymi zjawiskami, pojęciami, przemianami i teoriami fizycznymi oraz ich zastosowania w technice. Przekonania uczniów o znaczeniu fizyki dla gospodarki socjalistycznej, wyrabiania umiejętności rozpoznawania i rozumienia zjawisk fizycznych spotykanych w przyrodzie w życiu codziennym i technice. Zapoznanie z dorobkiem polskiej i radzieckiej nauki w

dziedzinie fizyki"². Bardzo podobne zalecenia były umieszczane w *Programie nauczania fizyki dla technikum*³.

Szczegółowe wskazówki dotyczące realizacji zalecanych celów wychowawczych w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych były podobne jak pod koniec lat czterdziestych. W programie nauczania przy tematach: ruchy Browna, dyfuzja, cząsteczki, droga swobodna można przeczytać taką wskazówkę: "Na zakończenie charakteryzujemy trzy stany skupienia ciał w oparciu o teorię cząsteczkową. Równocześnie trzeba zapoznać młodzież w ogólnych zarysach z pracami w tej dziedzinie wielkiego badacza rosyjskiego Michała Łomonosowa"⁴. Kilka stron dalej, w zaleceniach do realizacji tematu "Sposoby rozchodzenia się ciepła", czytamy: "Ważne jest omówienie nowoczesnych metod ogrzewnictwa, którego wzory czerpiemy z kraju nowoczesnej techniki ZSRR"⁵. Na następnych stronach, wśród wskazówek do tematu dotyczącego transformatorów, znajdujemy takie zdania: "Omówić budowę i zasadę działania transformatora. Zastosowanie transformatorów w przesyłaniu energii elektrycznej na odległość wiąże się bezpośrednio z zagadnieniem osiągnięć w gospodarce socjalistycznej. (Elektryfikacja wsi, przemysłu, trakcji kolejowej)"⁶.

Niektóre tematy zamieszczone w programach nauczania znacznie ograniczono pod względem merytorycznym po to, by realizować określone cele wychowawcze lub przekazywać treści światopoglądowe jako środek walki ideologicznej. Wykorzystywano do tego celu nawet epizody z życia wybitnych Polaków w takich na przykład zaleceniach: "W nawiązaniu do swobodnego spadku omówić należy ciążenie powszechne, które traktować należy wyłącznie jako zagadnienie światopoglądowe, bez matematycznego ujmowania tego problemu. Zagadnienie ciążenia powszechnego winno być poprzedzone podaniem życiorysu Kopernika, przy czym należy uświadomić młodzieży jego odwagę w głoszeniu światopoglądu sprzecznego z poglądami Kościoła"⁷. "Zasada zachowania energii powinna być przedmiotem dokładniejszego omówienia z uwagi na doniosłe jej znaczenie światopoglądowe"⁸.

Wskazówki dotyczące realizacji tematów z fizyki jądrowej zawierają takie sformułowania: "W tym dziale podajemy budowę jądra atomowego oraz popularnie wprowadzamy pojęcie energii atomowej. Podkreślić należy wykorzystanie energii atomowej dla dobra ludzkości przez Związek Radziecki, dążący do

² *Program nauczania fizyki dla zasadniczej szkoły zawodowej*. Warszawa 1953 s. 3.

³ *Program nauczania fizyki dla technikum*. Warszawa 1954 s. 3.

⁴ Tamże s. 23.

⁵ Tamże s. 26.

⁶ Tamże s. 32.

⁷ Tamże s. 19.

⁸ Tamże s. 21.

ugruntowania światowego pokoju, w przeciwieństwie do krajów imperialistycznych, które oddały naukę w służbę śmierci i zniszczenia"⁹.

Skrajnie materialistyczny światopogląd w swej warstwie gnoseologicznej charakteryzuje się absolutyzacją możliwości oraz wyników nauki i techniki. Kształtowaniu tego przekonania u uczniów służyły takie na przykład zalecenia: "Na zakończenie podkreślamy, że coraz to inne odkrycia naukowe utwierdzają nas w przekonaniu, że świat i rządzące nim prawa są w zupełności poznawalne, że nasza wiedza o materialności świata sprawdza się przez doświadczenia, przez praktykę, przez wiedzę wiarygodną, mającą znaczenie prawdy obiektywnej, że nie ma na świecie rzeczy niepoznawalnych, są zaś tylko rzeczy jeszcze niepoznane, które będą odkryte i poznane dzięki ciągłemu rozwojowi nauki i techniki"¹⁰.

Podane przykłady pochodzą z *Programu nauczania dla zasadniczej szkoły zawodowej*. Program ten obowiązywał znaczną część młodzieży, ponieważ większość absolwentów szkół podstawowych w Polsce kontynuuje naukę w szkołach zawodowych. Bardzo podobne przykłady można znaleźć również w programach dla szkół podstawowych, średnich typu licealnego i techników zawodowych oraz w podręcznikach metodycznych dla nauczycieli. Ze względu na podobieństwo i ograniczoną objętość tego opracowania pominięte będą niektóre cytaty.

W drugiej połowie lat pięćdziesiątych i na początku sześćdziesiątych, wraz z przemianami w sytuacji politycznej i społecznej, następowały stopniowo zmiany zalecanych sposobów realizacji celów wychowawczych, a następnie zmiany samych celów. Spotykało się mniej zaleceń łączenia tematów z fizyki z problemami gospodarczymi i społeczno-politycznymi kraju. Zauważono nawet sztuczność, propagandowość i nadmierny werbalizm działań w poprzednich okresach. Bardziej równomiernie rozkładano naciski na realizację celów wychowawczych z poprzednich okresów, zwracając jednak wiele uwagi na kształtowanie naukowego światopoglądu. Zalecano w większym stopniu wykorzystanie samodzielnej pracy uczniów, a w szczególności pracy laboratoryjnej i pracy w zespołach uczniowskich. Większą uwagę zwrócono na wykorzystanie różnorodnych środków dydaktycznych oraz na tak zwaną politechnizację nauczania fizyki.

Dowodem wymienionych zmian są zalecenia i uwagi zawarte w *Instrukcjach programowych dla szkół podstawowych i średnich*. W *Instrukcji programowej dla szkół podstawowych* czytamy: "Samodzielne ćwiczenia uczniowskie, zajęcia praktyczne w pracowni fizycznej mają duże znaczenie wychowawcze i kształcące. Praca laboratoryjna wymaga bowiem dokładności, wytrwałości, przezwyciężania trudności, uczciwego stosunku do wykonywania zadania, socjalistycznego stosunku do własności społecznej. Zajęcia praktyczne dyscyplinują młodzież, uczą pracy

⁹ Tamże s. 34.

¹⁰ Tamże.

w zespole, budują poczucie odpowiedzialności za wyniki pracy zespołowej i poczucie, że wspólnym wysiłkiem można zrobić więcej i lepiej. Obok tego samodzielne ćwiczenia uczniowskie rozwijają pomysłowość, twórczą inicjatywę, aktywność, zdolność obserwacji, wyrabiają zdolność logicznego myślenia"¹¹.

W wydanej rok wcześniej *Instrukcji dla szkół ogólnokształcących* wprowadzono zmiany, przesunięcia i uproszczenia w stosunku do wcześniej obowiązującego programu, których celem było: "[...] pogłębienie i utrwalenie wiadomości uzyskanych w ramach realizowanego programu, mocniejsze niż dotychczas zaakcentowanie wartości wychowawczych, tkwiących w materiale nauczania fizyki, w szczególności kształtujących u uczniów podstawy naukowego poglądu na świat i moralności socjalistycznej, mocniejsze powiązanie nauczania fizyki z kształceniem politechnicznym, szersze oparcie nauczania o samodzielną pracę laboratoryjną ucznia, szersze i głębsze niż dotychczas stosowanie w nauczaniu zasady pogłębienia" ¹².

Oprócz zaleceń w programach nauczania i instrukcjach programowych informacje na temat celów wychowawczych w nauczaniu fizyki i metod ich realizacji znajdują się w czasopismach dla nauczycieli i podręcznikach metodycznych. Wiele artykułów na ten temat zawiera powstałe w 1955 r. czasopismo *Fizyka w Szkole*. Prace te są szczegółowym rozwinięciem i przeglądem niektórych celów i sposobów ich realizacji oraz próbą korekty stosownie do zmieniających się warunków. Bardzo rzadko wśród tych publikacji znaleźć można oryginalniejsze lub różniące się od ogólnie obowiązującego schematu podejście do problematyki celów wychowawczych. Autorami tych prac są nauczyciele pracujący w szkołach, pracownicy naukowcy zajmujący się dydaktyką lub Zespół Redakcyjny czasopisma. Inspiracją do tego typu publikacji były często dyskusje ideologiczne na forum partyjnym. Dobrym przykładem jest artykuł otwierający numer czwarty *Fizyki w Szkole* z 1963 r., w którym przeczytać można m.in. taką interpretację uchwał partyjnych: "W odniesieniu do nauczania fizyki oznacza to mocniejsze niż dotychczas zaangażowanie się kol. kol. w realizację generalnego zadania ideowo-wychowawczego – kształtowanie u młodzieży w toku nauczania podstaw naukowego poglądu na świat, z tym, że pod terminem «naukowy światopogląd» należy rozumieć światopogląd materialistyczny, oparty na znanych ogólnie prawach materializmu dialektycznego. [...] Ponadto chodzi o kształtowanie u młodzieży podstawowych zasad moralności socjalistycznej, a w szczególności szczerego patriotyzmu, opartego na internacjonalizmie, a więc hasła braterstwa, równości

¹¹ *Instrukcja programowa dla szkół podstawowych na rok szkolny 1957/58. Fizyka klasy VI–VII*. Warszawa 1957 s. 3.

¹² *Instrukcja programowa i podręcznikowa dla 11-letnich szkół ogólnokształcących na rok szkolny 1956/57. Fizyka klasy VIII–XI*. Warszawa 1956 s. 5.

wszystkich ludzi na Ziemi, poczucia dumy narodowej i wkładu nauki polskiej w rozwój nauki ogólnoludzkiej"¹³.

W okresie od drugiej połowy lat sześćdziesiątych aż do dzisiaj nie nastąpiły zasadnicze zmiany w zakresie celów wychowawczych zalecanych do realizacji podczas nauczania fizyki. Cel "kształtowanie naukowego światopoglądu" był jednym z najbardziej preferowanych. Dostrzec można okresowe zwiększanie lub zmniejszanie nacisków na jego realizację, a także nieznaczne przesuwanie go na dalsze pozycje. Wyrafinowaniu uległy metody jego realizacji. Zalecano np. szerokie wykorzystywanie łańcuchów przyczynowo-skutkowych do kształtowania przekonania o totalnej materialności i niemal nieograniczonych możliwościach poznania i opanowania otaczającej rzeczywistości¹⁴. Służyć miało temu również rozwiązywanie niektórych typów zadań i zwiększenie roli ćwiczeń laboratoryjnych.

Z upływem czasu problematyka związana z realizacją celów wychowawczych doczekała się bardziej obszernych i wyczerpujących opracowań teoretycznych i praktycznych w wydawanych w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych podręcznikach z zakresu metodyki nauczania fizyki¹⁵. Dyrektywy zawarte w programach nauczania i opracowaniach metodycznych znalazły swoje odbicie w podręcznikach dla uczniów, które przy wielu tematach z fizyki akcentowały osiągnięcia społeczne i gospodarcze Polski Ludowej, np. wzrost wydobywania węgla, produkcji energii elektrycznej, elektryfikację kraju, rozwój radiofonii i telewizji oraz współpracę ze Związkiem Radzieckim¹⁶.

Z bardziej oryginalnych i utrzymanych w umiarkowanym tonie publikacji odnotować należy prace prof. Grzegorza Białkowskiego i Stefanii Stipal¹⁷. W pierwszej z nich autor dokonał oryginalnego uporządkowania celów nauczania fizyki. Zamiast powszechnie używanego terminu "kształtowanie naukowego światopoglądu" wprowadził określenie "konstrukcja światopoglądu opartego na nauce". Zwrócił odważnie uwagę, że: "Nie należy oczywiście uczniów przekonywać, że uogólnienia światopoglądowe są częścią czy to fizyki czy też jakiegokolwiek nauki przyrodniczej". Ukazał również integrujące społeczne i kulturotwórcze znaczenie fizyki oraz metod naukowych stosowanych w fizyce.

¹³ Po XIII Plenum Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. "Fizyka w Szkole" 50:1963 nr 4 s. 1–2.

¹⁴ R. S u b i e t a. *Kształtowanie naukowego światopoglądu w nauczaniu fizyki*. Tamże 128: 1977 nr 3 s. 127–131.

¹⁵ *Nauczanie fizyki w szkole średniej*. Pod red. K. Badziąga. Warszawa 1977 s. 47, 52–55; *Zasady i metody nauczania fizyki, kurs podstawowy*. Pod red. M. Sawickiego. Warszawa 1973 s. 230–237.

¹⁶ C z. F o t y m a, C z. Ś c i ś ł o w s k i. *Fizyka dla kl. VI*. Warszawa 1976 s. 3, 5, 106, 138; *Fizyka dla kl. VIII*. Warszawa 1968 s. 39, 187, 214.

¹⁷ G. B i a ł k o w s k i. *Cele a system nauczania fizyki w szkole*. "Fizyka w Szkole" 129:1977 nr 4 s. 152–162; S. S t i p a l. *Wychowawcze znaczenie nauczania fizyki*. Tamże 87:1970 nr 4 s. 31–32.

Autorka drugiej z publikacji traktuje kształtowanie naukowego światopoglądu jako jeden z wielu celów wychowawczych nauczania fizyki. Zwraca uwagę na ważność innych celów, jak: rozwijanie umiejętności pracy w zespole, dokładności, sumienności, pracowitości, ukazywanie kulturotwórczej roli fizyki oraz piękna i potęgi przyrody. Ważną rolę w realizacji tych celów ma, według niej, osobisty przykład nauczyciela, jego bogata wiedza z zakresu najnowszych osiągnięć fizyki, zamiłowanie i pasja poznawcza.

Okres od sierpnia 1980 r. do grudnia 1981 r. trwał zbyt krótko, aby znaleźć swoje szersze udokumentowanie w literaturze z zakresu dydaktyki. Powstałe prawdopodobnie w tym czasie opracowania nie doczekały się publikacji, na którą często w Polsce trzeba czekać kilka lat. Wprowadzenie stanu wojennego oraz lata po jego zawieszeniu spowodowały w dużym stopniu powrót do zaleceń stosowanych przed sierpniem 1980 r.

W obowiązujących od paru lat lub wdrażanych obecnie nowych programach nauczania fizyki na końcu listy celów nauczania tego przedmiotu nadal znaleźć można "kształtowanie naukowego światopoglądu". Nie precyzuje się już bliżej o jaki typ naukowego światopoglądu tutaj chodzi, a do jego kształtowania proponuje się wykorzystać najważniejsze pojęcia i prawa fizyki oraz ćwiczenia laboratoryjne¹⁸. W najnowszym podręczniku z zakresu dydaktyki fizyki, wydanym w 1988 r., o metodach kształtowania naukowego światopoglądu już się nie wspomina¹⁹.

PODSUMOWANIE

W okresie prawie 45 lat istnienia Polski Ludowej wiele uwagi poświęcano wykorzystaniu nauczania fizyki do realizacji celów wychowawczych. Ze względu na preferowane cele i metody ich realizacji wyróżnić można w zarysie trzy okresy. Pierwszy z nich przypada na drugą połowę lat czterdziestych. Okres ten charakteryzuje się wykorzystaniem wszelkich możliwych okazji podczas procesu nauczania, często w sposób sztuczny i propagandowy, do ukazywania osiągnięć w odbudowie kraju i znaczenia fizyki dla rozwoju nowego systemu ekonomicznego, społecznego i politycznego. Okres drugi, obejmujący pierwszą połowę lat pięćdziesiątych, zaznaczył się, oprócz kontynuacji zaleceń z poprzedniego okresu, bardzo silnym naciskiem na kształtowanie skrajnie materialistycznego, naukowego światopoglądu oraz podkreśleniem ogromnego znaczenia Związku Radzieckiego dla rozwoju Polski, walki z imperializmem i utrwalania pokoju na świecie.

¹⁸ Program zasadniczej szkoły zawodowej – fizyka. Tamże 181:1986 nr 2 s. 69, 75.

¹⁹ K. H e r c m a n. *Nauczanie fizyki w szkole zawodowej*. Warszawa 1988.

Okres trzeci, zaczynający się od drugiej połowy lat pięćdziesiątych i trwający aż do ostatnich lat, cechuje stopniowe zmniejszanie nacisków na realizację zadań z poprzednich okresów, stosowanie bardziej wyrafinowanych i mniej sztucznych metod w osiągnięciu celów wychowawczych oraz rozszerzenie listy celów preferowanych.

Analiza treści merytorycznych z zakresu fizyki zawartych w programach nauczania wykazuje, że nie wykorzystywano potencjalnych możliwości realizacji różnorodnych celów wychowawczych, mających służyć wszechstronnemu rozwojowi osobowości uczniów. Szczególnie w pierwszych okresach realizowano cele podporządkowane głównie doraźnym potrzebom ideologicznym i politycznym. Usilne próby kształtowania skrajnie materialistycznego światopoglądu w społeczeństwie o głęboko zakorzenionych postawach religijnych odbierane były niejednokrotnie jako przejaw zaplanowanej długofalowej ateizacji. Oddziaływania te były często niespójne z wpływami środowiska rodzinnego oraz prowadziły do różnorodnych napięć i sprzeczności. W wielu przypadkach wpływały niekorzystnie na autorytet nauczycieli tym bardziej, że następujące co pewien czas kryzysy społeczno-polityczne i ekonomiczne powodowały częściowy odwrót od poprzednich działań.

Podsumowując, pozostaje mieć nadzieję, że prowadzone obecnie dyskusje doprowadzą do odideologizowania i odpolitycznienia procesu dydaktycznego w zakresie fizyki. Być może osiągnięte zostanie porozumienie nazywane roboczo "konsensusem wychowawczym", które da nauczycielom i uczniom większą swobodę oficjalnego wyboru, kształtowania i wyrażania orientacji światopoglądowych. Może to przyczynić się do pełnego wykorzystywania różnorodnych możliwości wychowawczych, które stwarza proces nauczania fizyki w celu naprawdę wszechstronnego rozwoju osobowości uczniów i zaangażowania ich w wyprowadzanie kraju z kryzysu na drogę rozwoju.

EDUCATIONAL PURPOSES OF TEACHING PHYSICS IN THE POLISH PEOPLE'S REPUBLIC AND THEIR EVOLUTION

S u m m a r y

In the work the results of examination of educational purposes realized in the process of teaching physics in the Polish People's Republic as well as their evolution were presented. The examination showed that in the period of the socialistic form of government in Poland the realization of educational purposes was of much concern. In the article three main periods were pointed out according to the priority of the purposes which were due to undergoing changes. The most important educational purposes in the post-war period were the following: developing of a scientific, radically materialistic philosophy of life and presenting the importance of physics for the development of the socialistic economy and society. The purposes which were them put forward were frequently realized in an artificial and propagandist way. The

objective conditions in the country were hardly taken into consideration then. Recently, there has not been so much pressure on realization of the mentioned-above purposes. It has also been noticed that a list of the recommended purposes has been extended and less artificial and propagandist methods have been applied to achieve them.